Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
Yıl: 2025, Cilt: 14, Sayı: 2, Sayfalar: 107–124
https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd

Araştırma Makalesi

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Okul Sonrası Yaşamlarına İlişkin Beklentileri

Vedat Dinç [1a]

[1] Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-8505-5697

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğrenme güçlüğü (ÖG) olan çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin beklentilerini incelemektir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseniyle yürütülmüştür. Araştırmanın örneklem grubu 42 (14 kadın ve 28 erkek) öğretmendir. Veri toplama aracı olarak öğretmen bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizi, betimsel analiz kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları araştırma soruları doğrultusunda yedi alt kategori altında sunulmuştur. Bulgular; (1) ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimlere ilişkin öğretmen görüşleri, (2) okul sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları durumlar, (3) gelişimlerinin sağlanması için yapılması gerekenler, (4) istihdamları için yapılması gerekenler, (5) insan, çevre, kamu/kurum ve kuruluşlara ilişkin beklentileri, (6) okul sonrasındaki süreçte yapılması gerekenlerin yaşamlarına etkisi ve (7) çocukların geleceklerine ilişkin öğretmenlerin projeleri şeklinde öğretmenlerin görüşleri ele alınarak başlıklar halinde sunulmuştur. Araştırmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li çocukların okul sürecinde aldıkları eğitimi sınırlı buldukları, okul sonrası yaşamlarında başta istihdam ve ekonomik bağımsızlık olmak üzere birçok problemle karşılaşabildiklerini belirtmişlerdir. Yine öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin aile, çevre, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığından beklentilerini dile getirdikleri gözlenmiştir.

Makale Geçmişi:
Alındı:
25/06/2025

Revize Edildi:
24/09/2025

Kabul Edildi:
12/12/2025

Anahtar Kelimeler:
Öğrenme Güçlüğü,
Okul Sonrası Yaşam,
Özel Eğitim,
Özel Eğitim Öğretmenleri,
Durum Çalışması

Atıf için*:*

Dinç, V. (2025). Özel eğitim öğretmenlerinin öğrenme güçlüğü olan çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin beklentileri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(2), 107-124. https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd

[a]**Sorumlu Yazar** Vedat Dinç ✉ vedat.mardin0247@gmail.com
e-ISSN: 2146-7811, ©2025 Yazar(lar) | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License | Amasya Üniversitesi

Amasya Education Journal
Year: 2025, Vol: 14, No: 2, Pages: 107–124
https://dergipark.org.tr/en/pub/amauefd

Research Article

Special Education Teachers' Expectations Regarding the Post-School Lives of Children with Learning Disabilities

Vedat Dinç [1a]

[1] Institute of Educational Sciences, Necmettin Erbakan University, Konya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-8515-5697

Abstract

The purpose of this study is to examine special education teachers' expectations regarding the post-school lives of children with learning disabilities (LDs). The study was conducted using a qualitative case study design. The sample consisted of 42 special education teachers (14 female and 28 male). Data were collected through a teacher information form and a semi-structured interview form, and analyzed using descriptive analysis. The findings are presented under seven subcategories aligned with the research questions: (1) teachers' views on the education provided to children with LDs in schools, (2) challenges faced in post-school life, (3) actions needed to support their development, (4) requirements for employment, (5) expectations from individuals, the environment, public institutions, and organizations, (6) the impact of post-school support on their lives, and (7) teachers' projects for the children's future. The majority of teachers reported that children with LDs receive limited educational support during schooling and are likely to experience significant difficulties after graduation, particularly in employment and achieving economic independence. Teachers also emphasized expectations directed toward families, community members, the Turkish Ministry of National Education, and the Turkish Ministry of Health to improve post-school outcomes for individuals with LDs.

Article History:
Received: 25/06/2025

Revised: 24/09/2025

Accepted: 12/12/2025

Keywords:
Learning Disabilities, Post-School Life, Special Education, Special Education Teachers, Case Study

To cite this article:

Dinç, V. (2025). Special education teachers' expectations regarding the post-school lives of children with learning disabilities. *Amasya Education Journal, 14*(2), 107-124. https://dergipark.org.tr/en/pub/amauefd

[a]**Corresponding Author** Vedat Dinç ✉ vedat.mardin0247@gmail.com
e-ISSN: 2146-7811, ©2025 Author(s) | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License | Amasya University

Giriş

Öğrenme Güçlüğü (ÖG) yazılı ve sözlü dili anlama ve kullanmada temel olan bir veya daha fazla bilişsel sürecin etkilenmesi sonucu ortaya çıkan dinleme, konuşma, okuma, yazma ve matematik becerilerinde yaşanan güçlükler olarak tanımlanmaktadır (American Psychiatric Association [APA], 2013; Dinç ve Kalkan, 2022; Fuchs vd., 2000; Güzel-Özmen, 2024; Melekoğlu ve Çakıroğlu, 2019). Bu tanıma ek olarak, ÖG'li çocukların normal veya normalin üzerinde bir zekaya sahip olduğu ve akranlarıyla benzer gelişimsel özellikler sergiledikleri sadece öğrenme ve/veya öğrenme süreçlerinde çeşitli güçlükler yaşadıkları belirtilmiştir (Çiftçi, 2021; Kurnaz ve Sarı, 2020; Sümer-Dodur ve Seçkin-Yılmaz, 2020). Bu güçlükler; dikkat dağınıklığı, konsantrasyon ve/veya koordinasyon güçlüğü, akademik becerilerde ve konuşmada yaşanan güçlükler şeklinde sıralanabilir (Bek ve Şen, 2020, s. 69).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2008), akademik alanda yaşanan güçlüklere ek olarak, ÖG'li çocukların mesleki deneyimlerinde, toplumsal ilişki veya uyum becerilerinde, günlük etkinliklere katılımında ve duygusal sağlıklarında da çeşitli güçlükler yaşadığını belirtmiştir. Benzer şekilde okul sonrası yaşamlarındaki geçiş süreçlerinde de birçok durumla (örn. istihdam, ekonomik bağımsızlık, okul sonrası yaşamın belirsizliği, ailenin izlemesi gereken süreci bilmeme durumu gibi) karşılaştıkları görülmektedir (Ellman vd., 2020; Esbrand, 2016; Mogensen vd., 2024).

ÖG'li çocukların sosyal hayata kazandırılmaları ve üretken bireyler olmaları, bu bireylere ihtiyaçları doğrultusunda uygun eğitim, ekonomik bağımsızlık ve istihdamlarının sağlanması okul sonrası yaşamlarındaki süreci kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Luo, 2020). Tipik gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi ÖG'li çocukların da yaşamlarında bağımsız olmaları ve sosyal hayatla uyum içinde olmaları hedeflenir. Bunu sağlamak için ÖG'li çocukların özel eğitim öğretmenleri, onların akademik hedeflerini desteklemesinin yanı sıra okul sonrası yaşamlarını iyileştirmeye yönelik hizmet sunma sorumluluğunu da alabilirler ve bunu yaparken geçiş süreçlerindeki diğer paydaşlarla iş birliği içinde olmaları gerekmektedir (Scheef ve McKnight-Lizotte, 2022).

Fakat, literatür incelendiğinde ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin beklentilerini inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Akçay ve Akçay, 2023; Blake vd., 2021; Eseadi, 2023; Harun vd., 2020; McConkey ve Smyth, 2001). Bu çalışmalardan bir tanesi Akçay ve Akçay (2023) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada 2022-2023 Eğitim-Öğretim döneminde Samsun ili merkezinde yer alan, bakanlığa bağlı Özel Eğitim Meslek Okulları'nda mezun olan öğrencilerin istihdam edildiği sektörlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ek olarak çalışmada özel eğitim meslek okulundan mezun olan çocukların iş yaşamında kazandıkları deneyimlerin meslek okulunda aldıkları eğitim öğretim ile karşılaştırılması sağlanmıştır. Çalışma sonucunda özel eğitim meslek okullarının çocuklar üzerinde etkisinin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, özel eğitim meslek okullarının, mezun olan çocukların mesleki beceriler kazanmasını sağlamak ve istihdam edilebilirliklerini artırmak açısından önemli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır (Akçay ve Akçay, 2023).

Blustein ve arkadaşları (2016) tarafından yürütülen başka bir çalışmada ise özel gereksinimli çocuklar için lise sonrası beklentilerinin ebeveynlerin görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bu çocukların okul sonrası yaşamlarını iyileştirmek için ebeveynlerin istihdamla ilgili bakış açılarının dikkatlice değerlendirilmesi ve net bir şekilde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Çalışma sonucunda ebeveynlerin, bu çocukların okul sonrası geçiş sürecinde sosyal ve iletişim becerileri**,** işe alınma**,** iş başvurusunda bulunma ve iş bulma becerileri**,** iş yerinde destek fırsatları ile istihdamı destekleyen programlara erişim konularında eksiklikler nedeniyle endişe duydukları sonucuna ulaşılmıştır (Blustein vd., 2016).

Bu araştırmalar bize ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve çözümler üretecek yeni araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle öğretmenlerin ÖG'li çocukların aldıkları eğitim konusundaki görüşleri, okul sonrası yaşamlarında karşılaştıkları durumlar, gelişimlerinin sağlanması ve istihdam edilmelerine ilişkin yapılması gerekenlerin; kapsayıcı bir bakış açısıyla ele alınması ve paydaşlara katkı sağlayacağı vurgulanabilir. Ayrıca ÖG'li çocukların yaşadıkları problemler ve okul sonrası yaşamları dikkate alındığında bu araştırma ÖG'li çocukların geçiş süreçlerine katkı sunabilir. Alan yazındaki bu boşluğu doldurmak ve ÖG'li çocuklarla çalışan öğretmen, uzman ve ilgili araştırmacılara yol göstermek amacıyla bu araştırma tasarlanmıştır. Bu araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin beklentileri incelenmiştir. Bu amaç çerçevesinde araştırma soruları şu şekildedir:

1. Özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimler konusundaki görüşleri nelerdir?
2. Özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında gelişimlerinin sağlanması için yapılması gerekenler konusundaki görüşleri nelerdir?
4. Özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında istihdamları için yapılması gerekenler konusundaki görüşleri nelerdir?
5. Özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin hayallerindeki projeler hangi özelliklere sahiptir?

Yöntem

Araştırma deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tanımlayıcı durum çalışması kullanılmıştır (Subaşı ve Okumuş, 2017). Bu araştırmada ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin öğretmenlerin beklentileri çalışmanın durumudur. Durum çalışması, tek bir durumu veya birden fazla durumu derinlemesine anlama ve ortaya çıkarmayı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Ayrıca ilgili durumun nasıl etkilediği veya nasıl etkilendiklerine odaklanılan bir nitel araştırma desenidir (Yin, 2017). Tanımlayıcı durum çalışması ise betimseldir, herhangi bir durum hakkında derinlemesine bilgi vermek ve bilinmeyen durumları bilinir hale getirmeyi sağlayan araştırmalardır (Gökçek ve Davey, 2009). Merriam ve Bierema'ya (2013) göre çalışan en iyi durumu belirlemek amacıyla ölçütlerin belirlenmesi ve sonrasında ise bu ölçütlere uygun durumun belirlenmesi gerektiğini ifade eder. Buna göre ÖG'li çocuklarla çalışan öğretmenler belirlenmiş ve bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma sadece ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin bütüncül bir yaklaşımla duruma odaklandığından tanımlayıcı durum çalışması türü tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları Güneydoğu Anadolu Bölgesinin farklı il ve ilçelerinde görev yapan ve ÖG'li çocuklarla çalışma deneyimi olan öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışmada 42 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Öğretmenlerden görüşme öncesi gönüllü onam formunda çalışma ile ilgili onay alınmıştır. Öğretmenlerin kişisel bilgileri gizli tutularak Ö1, Ö2, ve Ö3 şeklinde kod isimler verilmiştir.

Katılımcıların belirlenmesi sürecinde örneklemeye başvurulmuş ve amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem; zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine ve etraflıca araştırılmasını sağlayan örneklem türüdür (Büyüköztürk vd., 2024; Creswell, 2013). Maksimum çeşitlilik örneklemesi ise katılımcı çeşitliliğini en üst düzeyde yansıtmayı hedefler (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada, maksimum çeşitliliği sağlamaktaki temel amaç farklı özelliklere sahip öğretmenlerin çeşitlilik gösteren durumlarda ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin öğretmen beklentilerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Bu doğrultuda katılımcılar yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki deneyim, branş gibi kriterlere göre belirlenmiştir. Çalışma grubundaki öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Özellik	Kategori	f	%
Yaş	23-27	17	40,5
	28-32	15	35,7
	33-37	5	11,9
	38-43	5	11,9
Cinsiyet	Kadın	14	33,3
	Erkek	28	66,7
Eğitim Durumu	Lisans	34	81,1
	Yüksek Lisans	5	11,9
	Doktora	3	7,1
Mesleki Deneyim	1-5 yıl	28	66,7
	6-10 yıl	9	21,4

	11-15 yıl	3	7,1
	16 yıl ve üzeri	2	4,8
Branş	Özel Eğitim Öğretmeni	33	78,6
	Okul Öncesi Öğretmeni	4	9,5
	Çocuk Gelişimi	3	7,1
	Diğer	2	4,8
ÖG'li çocukların yaşam standartlarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	2	4,8
	Hayır	40	95,2

Tablo 1'de katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, çoğunluğun 23–27 yaş aralığında (%40,5) olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından örneklem ağırlıklı olarak erkeklerden (%66,7) oluşmaktadır. Eğitim düzeyi bakımından katılımcıların büyük bölümü lisans mezunudur (%81,1). Mesleki deneyimleri değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunun 1–5 yıl arası deneyime sahip olduğu (%66,7) belirlenmiştir. Branş dağılımında özel eğitim öğretmenleri belirgin şekilde çoğunluktadır (%78,6). Özel gereksinimli çocukların yaşam standartlarına ilişkin görüşlerde ise katılımcıların çok büyük bir kısmı standartları yetersiz bulmuştur (%95,2).

Veri toplama aracı ve süreci

Etik kuruldan izin alındıktan sonra araştırma verilerinin toplanma sürecine geçilmiştir. Çalışma Güneydoğu Anadolu Bölgesinin il ve ilçelerine bağlı farklı okullarında gerçekleştirilmiştir. Kurumlardan gerekli izin ve onaylar alındıktan sonra ilgili yerler araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş, yöneticilerle görüşmeler yapılmış ve öğretmenlerle gerçekleştirilecek görüşmelerin tarih ve saatleri planlanmıştır.

Görüşme öncesinde görüşmeyi hatırlatmak amacıyla öğretmenler ile iletişime geçilmiştir. Ayrıca yapılacak görüşmelerin araştırma amaçlı kullanılacağı ve katılım sağlayan öğretmenlerin isimlerinin gizli tutulacağı teyit edilmiştir. Görüşmeler yapılmadan önce katılımcılara görüşme esnasında ses kaydının alınacağı belirtilmiş, ardından gönüllü onam formu imzalatıldıktan sonra görüşme sağlanmıştır.

Çalışmaya katılım sağlayan öğretmenlerle yapılan görüşmeler, araştırmacı tarafından 24.03.2025 ve 8.04.2025 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler toplam 26 günde tamamlanmıştır. Görüşmeler öğretmenden öğretmene değişkenlik göstermekle birlikte ortalama 15-30 dakika aralığında sürmüştür.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak tanımlayıcı durum çalışması desenine uygun bir şekilde sekiz sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmenin amacı, katılımcıların iç dünyalarına erişerek onların özgün bakış açılarının belirlenmesidir (Baltacı, 2019). Cemaloğlu'na (2012) göre görüşme tekniği katılımcıların bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır. Araştırma sürecinde özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi için sorulan soruların sayı ve sırasının değiştirilmesine olanak vermesi nedeniyle yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmadan önce çalışma ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında 8 soru oluşturulmuştur. Ardından görüşme soruları e-posta aracılığıyla özel eğitim alanında uzmanlaşmış iki akademisyen tarafından soruların istenen konuyu kapsayıp kapsamadığı, açık, net ve anlaşılır olup olmadığı açılarından titizlikle değerlendirilmiştir. Uzmanlardan gelen görüşlere göre sorular üzerinde belirli düzeltmeler yapılmıştır. Ardından görüşme sorularının son hali verilmiştir. Araştırma kapsamında öğretmenlere yöneltilen görüşme soruları şunlardır:

1. ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimler konusundaki görüşleriniz nelerdir?
2. ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
3. ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında (örn. akademik, mesleki v.b.) gelişimlerinin sağlanması için yapılması gerekenler konusundaki görüşleriniz nelerdir?
4. ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamalarında istihdamları için yapılması gerekenler konusundaki görüşleriniz nelerdir?
5. ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamları için yapılması gerekenlere ilişkin çevrenizdeki insanlardan, (aile, çevre, toplum v.b.) ve kamu kurum ve kuruluşlarından (MEB, Sağlık Bakanlığı, Belediye, STK v.b.) ne gibi beklentileriniz olması gerektiğini düşünmektesiniz?

6. ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamları için yapılması gerekenlerin bu çocukların okul sonrasındaki yaşamlarına ne gibi etkileri olacağını düşünmektesiniz?

7. Varsa, ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin hayalinizdeki projeyi açıklar mısınız?

8. Bu çalışmanın konusu çerçevesinde eklemek istediğiniz herhangi bir husus var mı?

Veri analizi

Bu çalışmanın analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, dört aşamada gerçekleştirilir. Betimsel analiz için çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların derinlemesine incelenip düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya iletmektir (Ültay vd., 2021). Bu amaçla ele alınan veriler sistematik ve planlı bir biçimde betimlenerek açıklanır ve yorumlanır. Ardından neden-sonuç ilişkisi açısından incelenir ve böylece bazı sonuçlar elde edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Ayrıca bu yaklaşımda amaç görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Karataş, 2015).

İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik kavramları genel olarak inandırıcılık, aktarılabilirlik, güvenilebilirlik ve onaylanabilirlik kavramları ile açıklanmaktadır. (Houser ve Oja, 2025). Bu çalışmada iç geçerlik sağlamak için bazı önlemler (örn. katılımcı teyidi ve uzman teyidi gibi) alınmıştır. Nitel araştırmada güvenirliğin, araştırmanın inandırıcılığını artırmada önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu çalışmada güvenirliğin sağlanması için (örn. bulguların özgün formuna bağlı kalınarak yorumlanması ve betimlenmesi, okuyucuya sunulması, verilerin özenle kontrol edilerek gözden geçirilmesi ve uzmanlar tarafından veri tutarlılığının sağlanması gibi) dikkat edilecek bazı durumlar üzerinde durulmuştur. Ek olarak, Miles ve Huberman (1994) tarafından her nitel araştırmacı için geliştirilen bazı sorulara yanıt verebilmek amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Alınan bu önlemler (a) araştırma soruları açık ve net bir şekilde açıklanmış mıdır? (b) araştırma sonuçları verilerle tutarlı bir şeklide midir? (c) veriler araştırma soruları doğrultusunda detaylı ve amacı uygun bir şekilde toplanmış mıdır? (d) veri analizinde araştırma amacına uygun olmayan veriler ayıklanmış mıdır? Şeklinde bazı durumlara araştırmanın tüm aşamasında dikkat edilmiştir.

Kategorilerin oluşturulması ve kodlama işlemlerinin yapılmasında birden fazla araştırmacı kullanılması güvenirlik açısından önemli bir husus olduğundan, yukarıda belirtilen analiz sürecinin her bir aşaması iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlama yapılarak kodlayıcılar arası güvenirliğine bakılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlik %84 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan görüşme soruları betimsel analizle daha güvenilir veriler ortaya koyacağından bu analiz tercih edilmiştir.

Etik prosedürler

Bu çalışmada seçilen öğretmenler gönüllülük esasında görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Çalışma kapsamında etik prosedürlere uyularak 21.03.2024 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 23830 belge sayısı ile izin alınmıştır.

Bulgular

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak özel eğitim öğretmenlerinin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin beklentilerinin incelenmesine yönelik çalışmada elde edilen bulgular, belirli bir sıra ile yedi alt kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler; (1) ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimlere ilişkin öğretmen görüşleri, (2) okul sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları durumlar, (3) okul sonrasındaki yaşamlarında gelişimlerinin sağlanması için yapılması gerekenler, (4) okul sonrasındaki yaşamlarında istihdamları için yapılması gerekenler, (5) okul sonrasındaki yaşamlarında insan, çevre, kamu/kurum ve kuruluşlara ilişkin beklentileri, (6) okul sonrasındaki süreçte yapılması gerekenlerin yaşamlarına etkisi ve (7) çocukların geleceklerine ilişkin öğretmenlerin projeleri şeklinde yedi başlık altında oluşmaktadır.

ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimlere ilişkin öğretmen görüşleri

Öğretmenlere yöneltilen ''ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimler konusundaki görüşleriniz nelerdir?'' sorusunun cevapları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin ÖG'li Çocukların Okullarda Aldıkları Eğitimlere İlişkin Görüşleri

Kategoriler	f
Bire bir eğitimin yetersizliği ve kalabalık sınıflar nedeniyle sunulan eğitimi yeterli bulmuyorum.	20
Bireysel farklılıkların dikkate alınmaması ve BEP'in etkili uygulanmaması eğitimi yetersiz kılmaktadır.	11
Aile, okul ve öğretmen değişkenlerine bağlı olarak eğitim kalitesi farklılık göstermektedir.	9
Öğretmen yeterliklerinin sınırlı olması eğitimin niteliğini düşürmektedir.	7
Müfredat uyumsuzluğu ve uyarlamaların yetersizliği eğitim sürecini olumsuz etkilemektedir.	6
Özel çocuklar olmaları, geç ve güç öğrendikleri için aldıkları eğitimi yeterli bulmuyorum.	5
Materyal ve fiziki ortam yetersizlikleri eğitimin etkililiğini azaltmaktadır.	4
Erken tanılama ve uygun müdahale eğitim kalitesini belirleyici olmaktadır.	4
Akademik açıdan eğitimde eksiklikler bulunduğunu düşünüyorum.	4
Üniversitedeki teorik ağırlıklı eğitim, okullardaki uygulamaları yetersiz kılmaktadır.	3
Kaynaştırma uygulamaları öğrencilerin sosyal beceri gelişiminde önem taşımaktadır.	3
Öğrenci potansiyelinin açığa çıkarılması açısından verilen eğitim önemlidir.	3

Tablo 2 öğretmenlerin ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitime ilişkin görüşlerini göstermektedir. Bulgular, genel olarak öğretmenlerin ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimi yetersiz bulduklarını göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, bire bir eğitimin yetersizliği ve kalabalık sınıf ortamlarının öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (f=20). Ayrıca öğretmenler, bireysel farklılıkların dikkate alınmaması ve bireyselleştirilmiş öğretimin etkili biçimde sunulamaması nedeniyle eğitimin yeterli düzeyde olmadığını ifade etmişlerdir (f=11). Katılımcıların bir bölümü, aile, okul ve öğretmen değişkenlerine bağlı olarak sunulan eğitimin kalitesinin farklılık gösterdiğini belirtmiştir (f=9). Bununla birlikte, öğretmenlerin mesleki donanım eksiklikleri ve yetersiz hizmet içi eğitim olanakları da eğitimin niteliğini olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (f=7). Ayrıca, müfredatın ÖG'li çocuklara uygun olmaması**,** yapılan uyarlamaların sınırlı olması ve planlamaların sistematik biçimde gerçekleştirilememesi öğretmenler tarafından sıklıkla dile getirilen diğer yetersizlik nedenleri arasında yer almıştır (f=6). Katılımcılardan bazıları, ÖG'li çocukların öğrenme süreçlerindeki yavaşlık nedeniyle eğitimin etkili olmadığını ifade ederken (f=5), bazıları öğretim materyallerinin yetersizliği ve fiziksel ortamların uygun olmamasını eğitimin niteliğini düşüren unsurlar olarak vurgulamıştır (f=4). Bununla birlikte, doğru ve erken tanılama ile uygun müdahalelerin eğitimin kalitesinde belirleyici bir rol oynadığı ifade edilmiştir (f=4). Öğretmenlerin bir kısmı, üniversite eğitimlerinde uygulamadan çok teorik bilgilere odaklanılmasının, öğretmen adaylarının mesleki yeterliliklerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (f=3). Diğer yandan, az sayıda öğretmen kaynaştırma eğitiminin öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede ve bireysel potansiyellerini ortaya çıkarmada önemli bir rol üstlendiğini dile getirmiştir (f=3). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li öğrencilerin okullarda aldıkları eğitimi bireysel destek yetersizliği**,** öğretmen yeterlilikleri**,** müfredat uyarlamaları ve fiziksel ortam koşullarının yetersizliği açısından eleştirel biçimde değerlendirdiklerini göstermektedir.

ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşler

Öğretmenlere yöneltilen ''ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?'' sorusunun cevapları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. ÖG'li Çocukların Okul Sonrası Yaşamlarında Karşılaştıkları Durumlar

Kategoriler	Kodlanan Maddeler	f
Sosyal/toplumsal hayatla ilişkili durumlar	Çevresel etmenlerden kaynaklı zorluklar, toplumsal farkındalık ve bilinç yetersizliği, önyargı ve etiketlenme, sosyal kabul görmeme, dışlanma, sosyal ortamlara uyum ve toplumsal bütünleşmede yaşanan güçlükler.	27
	İstihdam olanaklarının sınırlılığı, işe alım süreçlerinde ayrımcılık, uygun	26

Mesleki ve kişisel hayatla ilişkili durumlar	meslek alanı bulmada güçlük, iş ortamında olumsuz yaşantılar, bağımsız yaşam ve öz güven geliştirmede zorluklar ile psikolojik uyum sorunları.	
Akademik hayatla ilişkili durumlar	Temel akademik becerilerde yetersizlikler, okuma, yazma ve matematik becerilerinde zorluk, dikkat ve problem çözme güçlükleri, öğrenilen bilgileri günlük yaşama aktaramama, eğitim sürecinin sürdürülebilirliğinde yaşanan sorunlar ve eğitim hayatlarının uzun sürmemesi.	17
Aile ile ilişkili durumlar	Ailenin aşırı koruyucu veya kabullenmede zorlanan tutumları, bireyin bağımsızlaşmasını sınırlayan aile tutumu, ekonomik bağımsızlık ve aile/yuva kurma sürecinde yaşanan güçlükler. Okul sonrası yaşamlarının kalitesinin aileye bağlı olması.	10
Diğer durumlar	Üniversite sınavlarının onlara uygun olmaması, sınav ve eğitim sistemlerinin yetersiz uyarlamaları, sınırlı kontenjanlar ve okul sonrası destek mekanizmalarının yetersizliği.	9

Tablo 3 öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşlerini göstermektedir. Bulgular genel olarak öğretmenlerin, ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşılaşacaklarını göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı sosyal/toplumsal hayatla ilişkili zorluk yaşayacaklarını belirtmiştir (f=27). Örneğin katılıcılardan biri ''*ÖG'li çocuklar, okul sonrası yaşamlarında bağımsızlıklarını kazanmakta ve topluma uyum sağlamakta zorluk yaşayabilirler''* (Ö25) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bir başka katılımcı ise '' *ÖG'li çocuklar, okul sonrası yaşamlarında bağımsızlıklarını kazanmakta ve topluma uyum sağlamakta zorluk yaşayabilirler*'' (Ö35) şeklinde görüş belirtmiştir. Ayrıca öğretmenler mesleki ve kişisel hayatla ilgili zorlanacaklarını ifade etmişlerdir (f=26). Bunula birlikte akademik alanda zorluk yaşayabileceklerini belirtmiştir (f=17). Katılımcıların bir bölümü ailesel faktörlere bağlı zorluklarla karşılaşabileceklerini belirtirken okul sonrası yaşamlarının kalitesinin aileden aileye farklılık gösterdiğini ifade etmişlerdir (f=10). Diğer yandan az sayıdaki öğretmen üniversite sınavlarının onlara uygun olmaması, yapılan uyarlamaların yetersiz olması ve çocuklara verilen kontenjanın sınırlı olması gibi durumlara bağlı olarak zorluk yaşayacaklarını dile getirmiştir (f=9). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG olan öğrencilerin akademik, mesleki, kişisel ve sosyal/toplumsal açıdan daha çok olumsuz durumlarla karşılaşacaklarını göstermektedir.

ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında gelişimleri için yapılması gerekenler

Öğretmenlerin ''ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında (örn. akademik, mesleki v.b.) gelişimlerinin sağlanması için yapılması gerekenler konusundaki görüşleriniz nelerdir?'' sorusunun cevapları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. ÖG'li Çocukların Okul Sonrası Yaşamlarında Gelişimleri İçin Yapılması Gerekenler

Kategoriler	**Kodlanan Maddeler**	**f**
Mesleki alanda yapılması gerekenler	Mesleki becerileri geliştirmeye yönelik kurs ve düzenlemelerin oluşturulması, okul sonrası istihdam olanaklarına yönlendirme, kurumsal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, özel kontenjan ve yasal düzenlemelerle istihdamın teşvik edilmesi	25
Eğitim/akademik alanda yapılması gerekenler	Akademik gelişimi destekleyici öğrenme ortamlarının oluşturulması, eğitim sürecinin sürekliliğinin ve yaşam boyu öğrenmenin sağlanması, özel eğitim mesleki kurumlarının işlevselliğinin artırılması ve okul sonrası eğitsel destek programlarının yaygınlaştırılması.	20
Sosyal/toplumsal alanda yapılması gerekenler	Toplumsal farkındalığın ve duyarlılığın artırılması, toplumsal yaşama katılımın desteklenmesi, sosyal uyum ve bütünleşmeyi güçlendirici çalışmaların yürütülmesi, toplumsal önyargı ve dışlanmanın azaltılmasına yönelik müdahalelerin geliştirilmesi	16
Bireysel ve ailesel alanda yapılması gerekenler	Bireysel özellik ve gereksinimlere uygun yönlendirme ve desteklerin sağlanması, ailelere yönelik bilgilendirme, rehberlik ve farkındalık çalışmalarının artırılması.	14
Diğer alanda yapılması gerekenler	Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin sunulması, okul sonrası sürecin izlenmesi, uygun atölye ortamlarının ve materyal desteklerinin artırılması.	7

Tablo 4 öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında gelişimlerinin sağlanmasına ilişkin yapılması gerekenler hakkında görüşlerini sunmaktadır. Bulgular genel olarak öğretmenlerin, ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında birçok açıdan destek sağlanarak geliştirilmeleri gerektiğini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı mesleki alanda geliştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir (f=25). Örneğin katılımcılardan biri ''*Önce bununla ilgili eğitim programları hazırlanabilir. Sadece bu tür bireylere özgü eğitim kurumları açıp yaygınlaştırarak çocuğun akademik ve mesleki gelişimlerine destek olunabilir. Yani bu çocuklara özgü eğitim merkezlerinin kurulmasını istiyorum*'' (Ö9) şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ayrıca öğretmenler eğitim/akademik alanda desteklenmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir (f=20). Bunula birlikte sosyal gelişimlerinin sağlanması ve toplumsal bilincin arttırılması gerektiğini belirtmiştir (f=16). Katılımcıların bir bölümü bireysel ihtiyaçlarının desteklenmesi ve aileye bilgi sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir (f=14). Diğer yandan az sayıdaki öğretmen rehberlik ve psikolojik danışman desteği, okul sonrası sürecin takibi, özelliklerine uygun atölye sınıfları ve materyal desteği sağlanabileceğini dile getirmiştir (f=7). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li öğrencilerin mesleki, akademik ve sosyal/toplumsal alanda gelişimlerinin sağlanmasını ifade ettiklerini göstermektedir.

ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında istihdamları için yapılması gerekenler

Öğretmenlerin ''ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında istihdamları için yapılması gerekenler konusundaki görüşleriniz nelerdir?'' sorusunun cevapları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. ÖG'li Çocukların Okul Sonrası Yaşamlarında Yapılması Gerekenler

Kategoriler	**f**
Mesleki okullar açarak yeteneklerine uygun dışarıdaki meslek dalları öğretilebilir.	14
Devlet ve kamu politikaları ile teşvik için iş gücü eğitimleri verilebilir ve çalışabilirler.	11
Özel kuruluşlarda devlet destekli kontenjanlarla resmî istihdam sağlanabilir.	9
İş insanlarının ve işverenlerin bu çocukların çalışması için etkin bir rol üstlenebilirler.	7
Kamu istihdamı kapsamında E-KPSS kontenjan oranları arttırılabilir.	6
Gelişim özelliklerine uygun, kas gücü gerektirmeyen özel sektör işlerine yönlendirilebilir.	5
İş alanları açılabilir, toplumsal projeler yapılabilir ve sosyal destek sağlanabilir.	5
Sivil toplum kuruluşları iş birliği yaparak etkin bir rol üstlenebilir.	3
Düzeylerine göre sınav yapılabilir. E-KPSS sınavını çalışıp memur olabilirler.	3
Staj programları ile meslekler tanıtılabilir.	3
Devletin E-KPSS uygulaması özel sektörde de yapılabilir ve istihdam sağlanabilir.	3
Kariyer rehberliği veya danışmanlığı yapılabilir.	2
Kafe gibi yerlerde kasiyer olarak çalışabilirler.	2

Tablo 5 öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında istihdamları için yapılması gerekenlere ilişkin görüşlerini göstermektedir. Bulgular genel olarak öğretmenlerin, ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında istihdamları için çeşitli önerilerde bulunduklarını göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, mesleki okullar açarak yeteneklerine uygun dışarıdaki meslek dallarının öğretilebileceğini belirtmiştir (f=14). Ayrıca öğretmenler, devlet ve kamu politikaları ile teşvik için iş gücü eğitimleri verilerek çalışabileceklerini ifade etmişlerdir (f=11). Örneğin öğretmenlerden biri ''*Bu bireylere yönelik mesleğe hazırlık okulları ya da atölyelerine başlayarak öğrendikleri işleri, durumları daha genelleyebilir ve düzenli bir şekilde daha iyi yapabilirler. Ekstra üstün öğrenme ya da üst düzey eğitim (örn. üniversitede yüksek lisans veya doktora eğitimi gibi) bunlara da devam edebilirler* '' (Ö41) şeklinde ifade etmiştir. Başka bir öğretmen ise '' *Kamu kuruluş ve özel sektör tarafından bu çocukların yeteneklerine göre kontenjan ayrılıp istihdam edilebilirler*'' (Ö38) şeklinde yorum yapmıştır. Katılımcıların bir bölümü, özel kuruluşlarda devlet tarafından kontenjan verilip resmi olarak çalışabileceklerini belirtmiştir (f=9). Bununla birlikte, iş insanlarının ve işverenlerin bu çocukların çalışması için etkin bir rol üstlenebileceklerini ifade etmişlerdir (f=7). Ayrıca, kamuya atanmaları için Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS) kontenjan oranı yükseltilebileceğini ve daha fazla kontenjan verilebileceğini belirtmiştir (f=6). Katılımcılardan bazıları, gelişimleri doğrultusunda kas

gücüne dayalı olmayan özel şirketli veya iş yerlerine başvurulabileceğini belirtirken (f=5), bazıları toplumsal projeler yapılabileceği ve sosyal destek sağlanabileceğini vurgulamıştır (f=5). Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının etkin bir rol üstlenebileceği ifade edilmiştir (f=3). Öğretmenlerin bir kısmı, staj programları ile mesleklerin tanıtılabileceğini belirtmiştir (f=3). Diğer yandan, az sayıda öğretmen kariyer rehberliği veya danışmanlığı yapılabileceğini belirtirken (f=3), bazıları kafe gibi yerlerde kasiyer olarak çalışabileceklerini dile getirmiştir (f=3). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında birçok açıdan farklı alanlarda istihdamlarının sağlanabileceğini göstermektedir.

Öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında insan, toplum, kamu/kurum ve kuruluşlardan beklentileri

Öğretmenlere yöneltilen ''ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamları için yapılması gerekenlere ilişkin çevrenizdeki insanlardan, (aile, çevre, toplum v.b.) ne gibi beklentilerinizin olması gerektiğini düşünmektesiniz?'' sorusunun cevapları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin ÖG'li Çocukların Okul Sonrası Yaşamlarında İnsan, Toplum, Kamu/Kurum ve Kuruluşlardan Beklentileri

Kategoriler	Kodlanan Maddeler	f
Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentiler	İstihdam desteği ve sosyal hizmetlerin sağlanması, MEB bünyesinde ve kamu kurumlarında iş olanaklarının sunulması, toplumla bütünleşmeyi destekleyici istihdamların oluşturulması, hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi, memur alım kontenjanlarının artırılması, akademik ve sosyal gelişimi destekleyici birimlerin açılması ve uygun mesleklere yönlendirme yapılması.	24
Çevre ve toplumdan beklentiler	Toplumsal farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılması, ailelere sosyal destek sağlanması, zorbalığın önlenmesi, sorumluluk üstlenilmesi, toplumsal bütünleşmenin desteklenmesi, sosyal çevrenin kapsayıcı tutumlar sergilemesi, meslek ve zanaat öğretimi ile sosyal etkinliklere katılımın teşvik edilmesi.	22
Aileden beklentiler	Ailenin bilinçlenmesi ve araştırma yapması, çocukların sosyal yaşama hazırlanması, durumu kabullenmesi, desteğin sürekliliğinin sağlanması, ilgi ve odaklanmanın artırılması ile fırsat ve olanakların sunulması.	17
Sağlık Bakanlığı'ndan beklentiler	Sağlık hizmetlerine erişimde öncelik tanınması, dikkat ve benzeri durumlarda ilaç desteği sağlanması, sağlık sektöründe istihdam olanaklarının sunulması ve erken tanılama programlarının geliştirilmesi.	15
Belediyeden beklentiler	Yerel düzeyde aktif rol alınması, istihdam için kontenjan sağlanması, sosyal ve eğitsel etkinliklerin düzenlenmesi, ulaşımda esneklik sağlanması, seminerlerin düzenlenmesi ve mesleki eğitimin desteklenmesi.	11
Sivil Toplum Kuruluşlarından Beklentiler	STK'ların daha bilinçli ve etkin olması, destekleyici etkinlikler düzenlemesi, kurumlar arası iş birliği yapması ve bireyleri iş yaşamına hazırlaması.	9
Diğer beklentiler	Halk eğitim ve gençlik merkezleri aracılığıyla bireylere yönelik sosyalleşme ve mesleki gelişimi destekleyici etkinliklerin sunulması, medya yoluyla farkındalığın artırılması, spor ve mesleki eğitime teşvikin sağlanması, yaşam boyu izleme ile multidisipliner destek mekanizmalarının oluşturulması.	9

Tablo 6 öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında insan, toplum, kamu/kurum ve kuruluşlardan beklentilerini sunmaktadır. Bulgular genel olarak öğretmenlerin, ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında aile, toplum ile birçok kamu/kurum ve kuruluşlardan beklentilerinin olduğunu göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentilerini, (f=24) bir kısmı Sağlık Bakanlığı'ndan beklentilerini belirtirken (f=15), belediyelerden beklentilerinin olduğunu da ifade etmişlerdir (f=11). Ayrıca sivil toplum kuruluşlarından beklentilerinin olduğunu belirten öğretmenler de bulunmaktadır (f=9). Öğretmenlerden biri bu 3 maddeyi aynı cümle içinde şu şekilde belirtmiştir ''*Bu çocukların bir ömür bizlere ihtiyaçları vardır. Aile, STK, Belediye, MEB, Sağlık kuruluşları bunlar belli bir iş birliği içerisinde çocukların gelişimi için planlar yapılabilir. Kendi imkânlarıyla bu çocukların yaşam standartlarını iyileştirebilirler''* (Ö14). Ayrıca öğretmenler çevre ve toplumdan beklentilerinin olduğunu ifade etmişlerdir (f=22) ve bunu ''*Çevredeki insanlardan beklentiler; farkındalık, anlayış, sosyal destek ve aileye destek olunmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlardan*

beklentiler; istihdam destekleri, teşvikler, sosyal yardım ve hizmetler farkındalık çalışmaları olabilir'' (Ö13) şeklinde dile getirmişlerdir. Bunula birlikte aileden de beklentilerini belirtmiştir (f=17). Diğer yandan az sayıdaki öğretmen ise sınıf ve etüt merkezleri açılabilir, spora teşvik edilebilir, mesleki eğitim programlarına teşvik edilebilir şeklinde beklentilerini dile getirmiştir (f=9). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamlarında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlardan beklentilerinin olduğunu göstermektedir.

Okul sonrası süreçte yapılması gerekenlerin ÖG'li çocukların yaşamlarına etkisi

Öğretmenlere yöneltilen ''ÖG'li çocukların okul sonrasındaki yaşamları için yapılması gerekenlerin bu çocukların okul sonrasındaki yaşamlarına ne gibi etkileri olacağını düşünmektesiniz?'' sorusunun cevapları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Okul Sonrası Süreçte Yapılması Gerekenlerin ÖG'li Çocuklarına Etkisi

Kategoriler	**f**
İstihdam ve ekonomik bağımsızlık açısından etkili olacaktır.	18
Toplumda aktif olmalarını ve bütünleşmelerini sağlamada etkili olacak	17
Özgüven ve kendine olan inançlarını sağlanmasında etkili olacaktır.	14
Yaşam kalitelerinin ve standartının arttırılmasında etkili olacak	14
Sosyal gelişimlerinin sağlanmasında ve aktif olmalarında etkili olacaktır.	11
Aileden bağımsız yaşam sürdürme ve aile kurma açısından etkili olacaktır.	9
Kendilerini yönetme ve ifade etme becerileri açısından etkili olacaktır.	6
Potansiyellerini gerçekleştirmede ve bağımsızlık kazanmalarında etkili olacak	5
Psikolojik sağlamlık açısından etkili olacaktır	3
Akademik olarak öğrendiklerini kullanmada etkili olacak.	3
Benlik algısı ve öz saygılarının gelişiminde etkili olacaktır.	3
Ailelerin daha farkındalı ve bilinçli olmalarını sağlamada etkili olacaktır.	2
Etiketleme ve akran baskısına maruz kalmayacaktır.	2
Sosyal yardıma olan bağımlılığın azalmasında etkili olacaktır.	2

Tablo 7 okul sonrasındaki süreçte yapılması gerekenlerin ÖG'li çocukların yaşamlarına etkisine ilişkin görüşlerini göstermektedir. Bulgular, öğretmenlerin genel olarak, birçok açıdan olumlu katkı sağlanacağı yönünde görüş bildirdiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı, İstihdam ve ekonomik bağımsızlık açısından etkili olacağını belirtmiştir (f=18). Ayrıca öğretmenler, toplumda aktif olmalarını ve bütünleşmelerini sağlamada etkili olacağını ifade etmişlerdir (f=17). Katılımcıların bir bölümü, özgüven ve kendine olan inançlarını sağlanmasında etkisi olacağını belirtmiştir (f=14). Örneğin bir katılımcı ''*Maddi olarak bağımsız olacaklar, kimseye muhtaç olmadan özgüvenli bireyler olacaklar ve kendi ailelerini kurabilecek seviyeye gelebileceklerdir*'' (Ö38) şeklinde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte, yaşam kalitelerinin ve standartının arttırılmasında etkili olacağını ifade etmişlerdir (f=14). Ayrıca, sosyal gelişimlerinin sağlanmasında (f=11), aileden bağımsız yaşam sürdürme ve aile kurmada (f=9), kendilerini yönetme ve ifade etme becerilerinde (f=6), potansiyellerini gerçekleştirmede etkisi olacağını dile getirmiştir (f=5). Katılımcılardan bazıları, psikolojik sağlamlık açısından etkisi olacağını belirtirken (f=3), bazıları akademik olarak öğrendiklerini kullanmada etkili olacağını vurgulamıştır (f=3). Bununla birlikte, benlik algısı ve öz saygılarının gelişiminde etkili olacağı ifade edilmiştir (f=3). Diğer yandan, az sayıda öğretmen ailelerin daha farkında ve bilinçli olmalarını sağlamada (f=2), sosyal yardıma olan bağımlılığın azalmasında (f=2) ve etiketleme ile akran baskısına maruz kalmama açısından etkisi olacağını dile getirmiştir (f=3). Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun okul sonrasındaki süreçte yapılması gerekenlerin ÖG'li çocukların yaşam standartlarına olumlu açıdan etkisi olacağını göstermektedir.

ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin öğretmen projeleri

Öğretmenlerin ''Varsa, ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin hayalinizdeki projeyi açıklar mısınız?'' sorusunun cevapları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. ÖG'li Çocukların Geleceklerine İlişkin Öğretmen Projeleri

Kategoriler	f
ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin herhangi bir projem yok	14
Onların gelişimine uygun direkt meslek ve zanaat kazandırılabilecek eğitim ve mesleki kurumların açılmasını ve istihdamlarını sağlamak istiyorum.	6
Gönüllü öğretmenlerle birlikte onlara özgü bir eğitim alanı açmak istiyorum.	5
Okul sonrasında öğrendiklerini kullanabilecek ilgili kurumlar tarafından sosyal alanlar tesis edilebilir.	4
Tanılama sürecinin ve BEP planının daha uygun ve kapsamlı olmasını sağlayacak programlar yapılmasını istiyorum.	3
ÖG'li çocuklara özgü iş ortamı oluşturmak, toplumla bütünleşmelerini ve sosyalleşmelerini sağlayacak proje yapmak istiyorum.	2
Özel bir üniversiteye yerleştirmeye yönelik bir proje olabilir.	2
ÖG sahip çocuklara yönelik bir kafe planım var.	1
Yaşadıkları zorluğu dile getirecek sosyal ortam oluşturmak istiyorum.	1
Bireysel yeteneklerini keşfedip geliştirebilecekleri yaşam ve rehber merkezini oluşturmak istiyorum.	1
ÖG'li çocuklara özgü geleceğin güçlü adımları kampüsü oluşturmak istiyorum.	1
Yaşadıkları güçlüğü azaltmaya yönelik proje yapmak istiyorum.	1
Spor ve dramaya yönelik bir planım var.	1

Tablo 8 ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin öğretmen projelerini sunmaktadır. Bulgular genel olarak öğretmenlerin, ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin daha çok farklı ve çeşitli projelerinin olduğunu göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı onların gelişimine uygun meslek ve zanaat kazandırılabilecek eğitim ve mesleki kurumların açılmasını ve istihdamlarını sağlamak istediklerini belirtmiştir (f=6). Ayrıca katılımcılar gönüllü öğretmenlerle birlikte onlara özgü bir eğitim alanı açmak istediklerini ifade etmişlerdir (f=5). Bunula birlikte okul sonrasında öğrendiklerini kullanabilecek ilgili kurumlar tarafından sosyal alanlar tesis etmek istediklerini belirtmiştir (f=4). Ek olarak katılımcılar tanılama sürecinin ve BEP planının daha uygun ve kapsamlı olmasını sağlayacak programlar yapılmasını vurgulamaktadır (f=3). Bazı katılımcılar özel bir üniversiteye yerleştirmeye yönelik bir proje olabileceğini belirtirken (f=2), ÖG'li çocuklara özgü iş ortamı oluşturmak, toplumla bütünleşmelerini ve sosyalleşmelerini sağlayacak proje yapmak istediklerini ifade etmişlerdir (f=2). Ayrıca ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin herhangi bir projelerinin olmadığını belirten öğretmenlerde bulunmaktadır (f=14). Diğer yandan katılımcılardan ÖG'li çocuklara yönelik bir kafe planının olduğunu (f=1), yaşadıkları zorluğu dile getirecek sosyal ortam oluşturmak istediğini (f=1), bireysel yeteneklerini keşfedip geliştirebilecekleri yaşam ve rehber merkezini oluşturmak istediğini (f=1), ÖG'li çocuklara özgü geleceğin güçlü adımları kampüsü oluşturmak istediğini (f=1), yaşadıkları güçlüğü azaltmaya yönelik proje yapmak istediğini (f=1) ve spor ile dramaya yönelik bir planının olduğunu belirten öğretmen projeleri bulunmaktadır. Genel olarak elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun projelerinin olduğunu (f=28) daha az katılımcının projelerinin olmadığını (f=14) göstermektedir.

Tartışma

Bu araştırmada; ÖG'li çocukların okullarda aldıkları eğitimlere ilişkin öğretmen görüşlerinin neler olduğu, okul sonrasındaki yaşamlarında ne gibi durumlarla karşılaştıkları, okul sonrasındaki yaşamlarında istihdam ve gelişimlerinin sağlanması için neler yapılması gerektiği, öğretmenlerin insanlardan, toplumdan, kamu/kurum ve kuruluşlara ilişkin beklentilerinin ne olduğu, okul sonrasındaki süreçte yapılması gerekenlerin yaşamlarına etkisi ve çocukların geleceklerine ilişkin öğretmenlerin projelerinin neler olduğu hakkında kapsamlı bir bilgi sunulmuştur. Özel eğitim öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sürecinde aldıkları eğitimi sınırlı buldukları, okul sonrası yaşamlarında başta istihdam ve ekonomik bağımsızlık olmak üzere birçok problemle karşılaşabildiklerini belirtmişlerdir. Yine öğretmenlerin bu çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin aile, çevre, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığından beklentilerini dile getirdikleri ve ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin özgün projelere sahip olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin ÖG'li çocukların aldıkları eğitime ilişkin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun bu eğitimi yetersiz bulduğu görülmektedir. Öğretmenler, bu yetersizliği özellikle bireysel farklılıkların dikkate alınmaması, öğretmenlerin mesleki donanımlarındaki eksiklikler ve eğitim ortamlarında yapılan uyarlamaların ve iş birliğinin yetersizliği ile ilişkilendirmiştir. Literatürde de benzer biçimde, öğretmenlerin ÖG'li çocuklara yönelik farkındalık ve bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu, öğretmen-veli iş birliğinin yeterince etkin gerçekleşmediği yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Altun ve Uzuner, 2024; Doyran ve Canca, 2024; Şahin ve Koca, 2024; Talas, 2021). Bu araştırmalar, mevcut çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca, Dinç ve Kalkan (2022) ile Jones'un (2009) çalışmalarında, ÖG'li çocuklarla çalışan öğretmenlerin eğitim sürecinde etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış uygulamaları yeterli sıklıkta kullanmadıkları belirlenmiştir. Bu sonuçlar, ÖG'li çocukların eğitim süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik planlı, kapsamlı ve bilimsel temelli programların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin desteklenmesi, aile-okul iş birliğinin güçlendirilmesi ve bireyselleştirilmiş öğretim yaklaşımlarının yaygınlaştırılmasının, ÖG'li öğrencilerin eğitim kalitesinin artırılmasında kritik bir rol oynayabileceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenler ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşleri incelendiğinde, genel olarak bu çocukların çeşitli zorluklarla karşılaşacaklarını göstermektedir. Öğretmenler bu zorlukların daha çok kişisel, sosyal, mesleki, akademik ve aileden kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Literatürde bu bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Canikli, 2022; Ellman vd., 2020; Fung ve Lan, 2017). Nitekim Keel ve diğerleri (2018) ÖG olan Latin kökenli öğrencilerin, ebeveylerinin ve öğretmenlerinin okul sonrası beklentileri adlı çalışmalarında ailelerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında nasıl bir süreç izleyecekleri hakkında bilgi sahibi olamadıklarını rapor etmiştir. Ayrıca bazı ülkelerde devlet politikası, okulların okul sonrası geçiş süreçlerinin tüm yönlerine hem gençleri hem de ebeveynlerini dahil etmesini önermesine rağmen, araştırmalar okul sonrası geçiş planlaması sırasında (örneğin iş birliği ve karar alma) tarafların düşük düzeyde olduğunu bulmuştur (Esbrand, 2016). Özel gereksinimli olan gençler için okul sonrası geçiş deneyimi, hayatlarında önemli bir değişikliği işaret ettiği için çeşitli zorluklar yaşayabilmektedir (Mogensen vd., 2024). Bu bilgi doğrultusunda ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında bu zorlukları yaşamamaları için bu süreci kolaylaştıracak bazı kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu düzenlemeler sayesinde çocukların geçiş süreci daha verimli bir şekilde atlatılabilir.

Elde edilen bulgular, öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin görüşlerinde ağırlıklı olarak mesleki ve akademik gelişim alanlarına vurgu yaptıklarını göstermektedir. Katılımcılar, özel gereksinimli çocukların istihdam edilebilirliklerinin artırılabilmesi için mesleki becerilerin geliştirilmesine yönelik düzenlemelere ve lise sonrası akademik fırsatların genişletilmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla tutarlıdır (McConkey vd., 2017; Güneş ve Akçamete, 2014). Mesela, McConkey ve diğerleri (2017) tarafından yapılan araştırmada, özel gereksinimli çocukların okuldan mezuniyet sonrasında toplum içinde daha az desteklendikleri ve istihdam olanaklarına sınırlı ölçüde erişebildikleri bildirilmiştir. Benzer şekilde, Güneş ve Akçamete (2014), özel gereksinimli çocukların mesleki istihdamında işverenlerin; sorumluluk alma, teknolojiyi kullanma, ekip çalışmasına uyum sağlama, iletişim kurma ve temel akademik beceriler gibi yeterlikleri öncelikli gördüklerini belirtmiştir. Bu bulgu, mevcut araştırmada öğretmenlerin vurguladığı mesleki yeterlik geliştirme gerekliliği ile örtüşmektedir. Ayrıca, Scheef ve McKnight-Lizotte (2022), ÖG'li öğrencilerin okul sonrası sonuçlarını iyileştirmek için özel eğitim öğretmenlerinin yalnızca akademik hedefleri desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda geçiş sürecinde mesleki rehabilitasyon danışmanlarıyla iş birliği yapmalarının önemini vurgulamaktadır. Bu iş birliği, öğrencilerin okul sonrası yaşamlarında toplumsal katılım ve istihdam fırsatlarını artırabilecek önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın bulguları öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin farkındalıklarının güçlü olduğunu ve bu öğrencilerin mesleki beceri edinimi ile akademik gelişimlerinin desteklenmesinin, uzun vadede istihdam ve toplumsal uyum açısından belirleyici olabileceğini ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular, öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında istihdamlarının sağlanması için yapılması gereken önemli etkenlerin olduğunu göstermektedir. Öğretmenler daha çok mesleki okulların açılması, devlet tarafından iş gücü eğitimlerin verilmesi, özel ve devlet kurumlarında kontenjan verilmesi ve toplumsal/sosyal destek projelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Literatürde de benzer biçimde, ÖG'li çocukların istihdam süreçlerinde bazı çalışmaların yapılması ve bu süreçte yaşanan sorunlara çözüm üretilmesi gerektiğine yönelik bulgulara ulaşılmaktadır (Melekoğlu ve Çakıroğlu, 2019; Öztürk, 2023; Ünal ve Çıkılı, 2025; Walsh vd., 2021). Bu araştırmalar mevcut çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Nitekim Uçar-Rasmussen ve Yıkmış (2020) ile Sönmez ve Sazak'ın (2019) çalışmalarında özel gereksinimli çocuklarının aldığı mesleki eğitimi ve

istihdamlarına yönelik çalışmaları yeterli ve verimli bulmadıkları, mesleki eğitimin uygun şekilde uygulanmadığı, okuldan işe geçiş süreci ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı dolayısıyla çocuklarının istihdamlarında sorunlar yaşadıkları bu sorunların çözümüne yönelik çalışmaların yapılmasına gereksinim duydukları rapor edilmiştir. Bu sonuçlar ÖG'li çocukların istihdam edilmeleri için kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çocukların istihdam edilme durumu yaşamlarını bağımsız sürdürmeleri için hayati önem taşıyan bir konu olduğu göz önüne alındığında başta MEB olmak üzere birçok bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile özel sektör iş birliği içerisinde bu çocukların istihdam edilmeleri için sorumluluk almaları gerektiği düşünülmektedir. Bu yolla özel gereksinimli tüm çocukların toplumla bütünleşmiş bir şekilde yaşamları sürdürülebilir. Ayrıca çocukların istihdam edildiğini gören ailelerin yaşadıkları endişenin azalacağı ve yaşam kalitelerinin artacağı öngörülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin, ÖG'li çocukların geleceğine ilişkin hayallerinde yer alan projelere dair görüşleri incelendiğinde, katılımcıların bir kısmının dikkat çekici ve özgün projelere sahip oldukları, buna karşılık bir kısmınında bu konuda herhangi bir proje geliştirmediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar genel olarak, özel gereksinimli çocuklar için gönüllü öğretmenlerin görev aldığı, onların gelişimsel özelliklerine uygun eğitim, meslek ve zanaat odaklı kurumların oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra bazı öğretmenler, tanılama sürecinin iyileştirilmesi ve bireyselleştirilmiş eğitim planlarının (BEP) daha kapsamlı hale getirilmesine yönelik programların geliştirilmesi gerektiğine ilişkin projeler tasarladıklarını belirtmiştir. Literatürde de benzer biçimde, ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin farklı proje ve planlar gerçekleştirilmiş çalışmalara ulaşılmıştır (Meadan vd., 2010; Nikula vd., 2024). Buna karşın ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin kayda değer projelere rastlanılmadığı görülmektedir. Mesela Yıldırım-Doğru ve diğerleri (2015) özel eğitim üzerine yapılan proje çalışmalarının değerlendirilmesi adlı çalışmalarında Türkiye'de özel eğitimle ilgili olarak hazırlanmış olan projelerin 2000–2012 yılları arasında farklı kriterlere göre nasıl bir dağılım gösterdiğini incelemiştir. Çalışma sonucunda projelerin %38,5'inin Avrupa Birliği Hibe projeleri, %43,5'inin özel gereksinimli bireylerin eğitimleriyle ilgili projeler, %88'inin en çok tek uygulamalık farkındalık projeleri, %95,7'sinin farkındalık, kaynaştırma eğitimi aile görüşleri, öğretmen görüşleri vb projeler olduğu rapor edilmiştir. Bu sonuçlar ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin kapsamlı projeler yapılması ve somut adımlar atılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. ÖG'li çocuklar ve aileleri bu süreçte nasıl davranacaklarını bilememenin yanında gelecek yaşamlarının nasıl etkileneceğini öngörememenin endişelerini taşımaktadır. Dolayısıyla ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin yapılacak projeler onların gelişimlerini birçok açıdan arttırabilecek ve daha kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları çoğu noktada literatürdeki çalışmaları desteklediğini göstermektedir. Öğretmenlerin ÖG'li çocukların yaşam standartlarının ve aldıkları eğitimin yeterli olmadığını belirtmektedir. ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında mesleki becerilerini geliştirecek mesleki düzenlemelerin yapılması ve istihdam edilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu çocukların okul sonrası yaşamlarında daha çok MEB, çevre ve ailelerden beklentilerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Öğretmenler, okul sonrası yaşamlarında yapılacak etkinliklerin istihdam, ekonomik bağımsızlık ve yaşam kalitesinin artırılmasında, toplumla bütünleşmelerinde ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesinde önemli bir rol oynayacağını belirtmişlerdir. ÖG'li çocukların geleceklerine ilişkin farklı ve dikkate değer projelerinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Ayrıca araştırma sonuçları, ÖG'li çocukların hem okul sürecinde hem de okul sonrası yaşamlarında çok yönlü desteklere ihtiyaç duyduklarını açıkça göstermektedir. Öğretmenler, bu çocuklara sunulan eğitim hizmetlerinin yetersiz olduğunu, bireysel farklılıkların yeterince dikkate alınmadığını ve mesleki ile akademik gelişim fırsatlarının sınırlı kaldığını belirtmiştir. Ayrıca, öğrencilerin okul sonrası yaşamlarında özellikle istihdam, ekonomik bağımsızlık, sosyal uyum ve aile desteği alanlarında önemli zorluklarla karşılaştıkları vurgulanmıştır. Bulgular, etkili bir geçiş süreci için öğretmenler, aileler, kamu kurumları ve özel sektör arasında koordineli, bilimsel temelli ve sürdürülebilir bir iş birliği mekanizmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, kapsamlı geçiş planlaması, mesleki beceri geliştirme programları ve toplumsal farkındalık çalışmaları, ÖG'li çocukların bağımsız ve bütünleşmiş bir yaşam sürdürebilmeleri açısından kritik öneme sahiptir.

Özel eğitim öğretmenlerin ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin beklentilerinin incelendiği çalışmada bulgular doğrultusunda, uygulama ve ileri araştırmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

- ÖG'li çocukların okul sonrası akademik, sosyal ve mesleki zorluklarını azaltmak amacıyla ulusal düzeyde bütüncül bir "Okuldan Yetişkinliğe Geçiş Destek Sistemi"nin oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Bu sistemin, öğretmenler, aileler, rehberlik birimleri, sosyal hizmet uzmanları, mesleki rehabilitasyon birimleri, işverenler ve ilgili bakanlıklar arasında çok disiplinli ve eşgüdümlü bir yapı oluşturması önerilmektedir.
- Erken dönemden itibaren bireysel yeterlik temelli geçiş planlarının uygulanması ve mesleki eğitim ile destekli istihdam süreçlerinin standartlaştırılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca işveren teşviklerinin artırılması ve sürecin düzenli izleme-değerlendirme mekanizmalarıyla güçlendirilmesi önerilmektedir.
- Araştırmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarında başta istihdam ve ekonomik bağımsızlık olmak üzere birçok problemle karşılaşabildiklerini belirtmişlerdir. Bu problemlerin giderilmesi veya aza indirilmesi için ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamları için ilgili kurumlar tarafından kapsamlı projeler yapılabilir. Bu bağlamda aile ve ÖG'li çocukların yaşam standartları arttırılabilir.
- Bu çalışmanın verileri sadece öğretmen görüşlerinden elde edilmiştir. İleriki araştırmalarda ÖG'li çocukların okul sonrası yaşamlarına ilişkin aile veya ÖG'li çocukların görüşlerine yer verilebilir.
- Bu çalışmanın bulguları veri toplama araçlarından görüşme kullanılarak elde edilmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı veri toplama araçları kullanılarak veri çeşitlemesi sağlanabilir. Böylece iç geçerlik ve inandırıcılık arttırılabilir.
- İleriki araştırmalarda özel gereksinimli diğer çocukların (örn. otizm spektrum bozukluğu, özel yetenekliler, işitme gereksinimli, görme gereksinimli çocuklar gibi) okul sonrası geçiş süreçlerine ilişkin aile veya öğretmenlerin beklentilerini ortaya koyan çalışmalara yer verilebilir.

Ek bilgi

Araştırmada yazar/yazarlar arasında ya da diğer kişi/kurum/kuruluşlarla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu araştırma herhangi bir kurum tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Görüşme sorularının geliştirilmesine katkı sağlayan uzmanlara ve çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm öğretmenlere teşekkür ederim.

Bu çalışma, öğrenme güçlüğü olan çocukların bağımsız, üretken ve kapsayıcı bir yaşam sürdürebilmelerine katkı sunma amacıyla onlara ithaf edilmiştir.

ORCID ve iletişim

Vedat Dinç http://orcid.org/0000-0002-8505-5697, E-posta: vedat.mardin0247@gmail.com

Kaynaklar

Akçay, F., & Akçay, E. (2023). Özel eğitim meslek okullarından mezun olan öğrencilerin istihdam edildiği sektörlerin değerlendirilmesi Samsun örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *10*(101), 3228-3239. https://doi.org/10.5281/zenodo.10256969

Altun, T., & Uzuner, F. G. (2024). Sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitimine yönelik görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *3*(44), 33-49. https://doi.org/10.9761/JASSS3366

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders.* American Psychiatric Publishing.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 368-388. https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299

Bek, H., & Şen, B. (2020). Öğrenme güçlükleri yaşayan çocukların gelişim özellikleri. S. S. Yıldırım-Doğru (Ed.), *Öğrenme güçlükleri* içinde (s. 67-78). Eğiten Kitap Yayıncılık.

Blake, H., Hanson, J., & Clark, L. (2021). The importance of an inclusive alumni network for ensuring effective transitions into employment and future destinations for people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, *49*(4), 445-455. https://doi.org/10.1111/bld.12429

Blustein, C. L., Carter, E. W., & McMillan, E. D. (2016). The voices of parents: Post–high school expectations, priorities, and concerns for children with intellectual and developmental disabilities. *The Journal of Special Education*, *50*(3), 164-177. https://doi.org/10.1177/0022466916641381

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayıncılık.

Canikli, G. (2022). *Orta-ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan yetişkin bireylerin annelerinin çocuklarının eğitim yaşantısına ve eğitim sonrasına ilişkin görüş ve önerileri* (Tez No. 750503) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi

Cemaloğlu, N. (2012). Veri toplama teknikleri: Nicel-nitel. A. Tanrıöğen (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 133-164). Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2013). *Educational research : Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (4th ed.)*. Pearson.

Çiftçi, T. (2021). *Özgül öğrenme güçlüğü olan çocuklar nev-i şahsına münhasır çocuklar.* Eğiten Kitap Yayıncılık.

Dinç, V., & Kalkan, S. (2022). Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış bireylerle çalışan öğretmenlerin bilimsel dayanaklı uygulamalar hakkında görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Barrier Free Life and Society, 6*(1), 1-20. https://doi.org/10.29329/baflas.2022.547.1

Doyran, F., & Canca, I. (2024). Sorunlu öğrenci mi, öğrenme güçlüğü olan öğrenci mi? Öğretmenler öğrenme güçlükleri hakkında ne biliyorlar?. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6(6 Issue 4),* 371-389. https://doi.org/10.9761/JASSS1442

Ellman, E., Sonday, A., & Buchanan, H. (2020). Transition from special school to post-school life in youths with severe intellectual disability: Parents' experiences. *South African Journal of Education*, *40*(Suppl. 2), S1–S9. https://doi.org/10.15700/saje.v40ns2a1444

Esbrand, T. (2016). *You can't always be at school, you need to move on: A multi-perspective study exploring the experiences of young people with learning difficulties and their parents during post-school transition* (Doctoral dissertation, Tavistock and Portman NHS Foundation Trust/University of Essex). https://repository.tavistockandportman.ac.uk/1396/

Eseadi, C. (2023). Career counselling models and services for students with specific learning disabilities. *Konselor*, *12*(1), 1-16. https://doi.org/10.24036/020231216-0-86

Fuchs, D., Fuchs, L.S., Mathes, P., & Lipsey, M. (2000). Reading differences between low achieving students with and without learning disabilities: A meta-analysis. In R. Gersten ve S. Vaughn (Eds.), *Contemporary special education research: Syntheses of the knowledge base on critical instructional issues* (ss. 81–104). Erlbaum.

Gökçek, T., & Davey, L. (2009). Durum çalışması değerlendirmelerinin uygulaması. *İlköğretim online*, *8*(2), 1-3. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8598/107042

Güneş, N., & Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı Çorum ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15*(03), 1-17. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000211

Güzel-Özmen, R. (2024). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitim* içinde (s. 323-351). Pegem Akademi Yayıncılık.

Harun, D., Che'Din, N., Mohd Rasdi, H. F., & Shamsuddin, K. (2020). Employment experiences among young Malaysian adults with learning disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(1), 115. https://doi.org/10.3390/ijerph17010115

Houser, J., & Oja, K. (2025). *Nursing research: Reading, using, and creating evidence with navigate advantage access*. Jones & Bartlett Learning.

Jones, M. L. (2009). A study of novice special educators' views of evidence-based practices. *Teacher Education and Special Education, 32*(2), 101-120. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2008.08.004

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştirma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 62-80.

Keel, J. M., Cushing, L. S., & Awsumb, J. M. (2018). Post-school visions and expectations of Latino students with learning disabilities, their parents, and teachers. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, *41*(2), 88-98. https://doi.org/10.1177/2165143417708997

Kurnaz. A., & Sarı, H. (Ed.). (2020). *Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler ve eğitimleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Luo, T. (2020). Difficulties and solutions for social integration of disabled children. In *2020 4th International Seminar on Education, Management and Social Sciences (ISEMSS 2020)* (pp. 532-537). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/assehr.k.200826.106

McConkey, R., Kelly, F., Craig, S., & Keogh, F. (2017). A longitudinal study of post-school provision for Irish school-leavers with intellectual disability. *British Journal of Learning Disabilities*, *45*(3), 166-171. https://doi.org/10.1111/bld.12190

McConkey, R., & Smyth, M. (2001). Reflections of parents and students with severe learning difficulties on their special schooling and the transition to post-school provision. *Journal of Research in Special Educational Needs*, *1*(3). https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2001.00147.x

Meadan, H., Shelden, D. L., Appel, K., & DeGrazia, R. L. (2010). Developing a long-term vision: A road map for students' futures. *Teaching Exceptional Children*, *43*(2), 8-14. https://doi.org/10.1177/004005991004300201

Melekoğlu, M. A., & Çakıroğlu, O. (Ed.). (2019). *Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklar* (6. baskı). Vize Yayıncılık.

Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2013). *Adult learning: Linking theory and practice.* Jossey-Bass.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2008). Özel öğrenme güçlüğü destek eğitim programı. MEB Yayınları.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.

Mogensen, L. L., Drake, G., McDonald, J., & Sharp, N. (2024). Young people with intellectual disability speak out about life after school: "I want to do more in life than just… be a disability person". *Journal of Intellectual & Developmental Disability,* *49*(2), 121–133. https://doi.org/10.3109/13668250.2023.2245276

Nikula, E., Pihlaja, P. ve Tapio, P. (2024). Kapsayıcı bir okulun vizyonları - Özel eğitim öğretmeni öğrencilerinin tercih ettiği gelecekler. *Uluslararası Kapsayıcı Eğitim Dergisi*, *28* (5), 673-687. https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1956603

Öztürk, E. (2023). *Özel gereksinimli bireylerin ortaöğretimden meslek hayatına geçiş süreçlerinin incelenmesi* (Tez No. 825101). [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi-Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Scheef, A. R., & McKnight-Lizotte, M. (2022). Utilizing vocational rehabilitation to support post-school transition for students with learning disabilities. *Intervention in School and Clinic*, *57*(5), 316-321. https://doi.org/10.1177/10534512211032604

Sin, K. F., & Yang, L. (2018). *Post-school transition of students with special educational needs in Hong Kong*. In M. Pavlova, J. C.-K. Lee, & R. Maclean (Eds.), *Transitions to post-school life: Responsiveness to individual, social and economic needs* (pp. 183–195). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-6476-0_11

Sönmez, M., & Sazak, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecine ilişkin öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(4), 1700-1723. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019..-556602

Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(2), 419-426. https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisosbil/issue/34503/424695

Sümer-Dodur, H. M., & Seçkin-Yılmaz, Ş. (Ed.). (2020). *Öğrenme güçlüklerinde değerlendirme ve müdahale* (3. baskı). Anı Yayıncılık.

Şahin, Ö. N., & Koca, F. (2024). Öğretmenlerin öğrenme güçlüğü hakkındaki farkındalık ve bilgi düzeyleri. Uygulamada *Eğitim ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4*(1), 81-105. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ueybid/issue/84920/1424556

Talas, S. (2021). Öğrenme güçlüğü kavramı ve tarihçesi. D. Kayahan-Yüksel & F. İşcen-Karasu (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitimi* içinde (s. 1-23). Eğiten Kitap Yayıncılık.

Uçar-Rasmussen, M., & Yıkmış, A. (2020). Özel gereksinimli çocukların mesleki eğitim ve istihdamına yönelik annelerin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, *8*(1), 324-345. https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.14m

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201. https://doi.org/10.21733/ibad.871703

Ünal, H., & Çıkılı, Y. (2025). Özel eğitim meslek okullarından mezun zihin yetersizliği olan öğrencilerin istihdam durumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(3), 1549-1566. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2025..-1558422

Walsh, B., Dempsey, R. & Lawler, M. (2021). Ailelerin eğitim deneyimleri, okul sonrası ihtiyaçları ve genç otistik yetişkinlerin yaşam kalitesine ilişkin bakış açıları. *İrlanda Eğitim Çalışmaları* , *40* (3), 571-588. https://doi.org/10.1080/03323315.2021.1926309

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Yıldırım-Doğru, S., Özlü, Ö., Kançeşme, C., & Doğru, S. (2015). Özel eğitim üzerine yapılan proje çalışmalarının değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(Özel Sayı), 286-296. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2015.15.0-5000128663

Yin, R. K. (2017). *Durum çalışması araştırmaları uygulamaları* (İ. Günbaylı Çev.). Nobel Yayıncılık.

Etik beyan

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul onayına ilişkin bilgi

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı = Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi= 21.03.2025

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası= 23830